

Tóth Lajos

SZABADKA MINT ISKOLAKÖZPONT — A MÚLTBAN ÉS JELENBEN

A KÖZÉP- ÉS FELSŐOKTATÁS KIALAKULÁSA

Szabadka manapság vajdasági és országos viszonylatban egyaránt jelentős közoktatási központnak számít, de az „iskolaváros” jelzőt már sok évtizeddel, sőt egy-két évszázaddal ezelőtt is méltán viselhette.

Egy vidék vagy város iskolahálózatának kialakulásában mindig több tényező és körülmény hatása jut kifejezésre. A közoktatás fejlődése általában szoros kapcsolatban van a gazdaság és a széles értelemben vett művelődés fejlődésével, és közöttük a kölcsönhatások szövevényes rendszere alakul ki. Egy-egy iskola, különösen messze vidékeken is ismertté vált középiskola és felsőfokú oktatási intézmény megalapításában és fejlődésében emellett gyakran komoly szerepe volt a közélet ismert személyiségeinek, akik az oktatás- és nevelésügyet rendszerint szívügyüknek tekintették és a kulturális elmaradottság elleni harcot önként és önzetlenül vállalták. Folyóiratunk e számában közölt, a város társadalmi és gazdasági fejlődésével foglalkozó cikkek és tanulmányok is ezeket az állításokat eléggé meggyőzően illusztrálják.

A közoktatás fejlődése-fejlesztése a múltban, a társadalmi-gazdasági és külön a termelőerők fejlődésének alacsony fokán, rengeteg akadályba és nehézségbe ütközött. Az osztálytársadalom lényegéből eredő osztálykülönbségek mellett — amelyek az elenyésző kisebbség számára előnyöket, ezen a téren is kiváltságokat, a többség, a kizsákmányoltak utódai számára pedig akadályokat, megkötöttséget jelentettek — ebben jelentős tényezőként hatott egy-egy társadalmi környezet (régió) gazdasági fejlődésének irányultsága, az egyes gazdasági ágazatok fejlesztési üteme. Igen fontos, időnként döntő szerep jutott ebben a fejlődésben a „városatyáknak”, felfogásmódjuknak, az oktatás ügyéhez való viszonyulásuknak: milyen mértékben voltak képesek felfogni az oktatás társadalmi jelentőségét, a közoktatásnak mint az általános fejlődés hajtóerejének és feltételének rendkívüli fontosságát.

Az iskolák kialakulásának évezredes története van. Ősi feljegyzések arról tanúskodnak, hogy az intézményessé váló oktatás és nevelés elsődleges színtere a szabad természet volt. Szokratész, Platon és az ókori

nagy filozófusok tanítványaikkal ligetekben, majd fedett helyiségekben, séta közben folytattak filozófiai és egyéb jellegű beszélgetéseket. A mai iskolák ősei (feltehetően) a görög városállamokban alakultak ki és a történelem folyamán sok változáson, nagy átalakuláson mentek át. Ugyanakkor az újabb korszakok oktatási-nevelési intézményei magukban hordozták és hordozzák a múlt örökségeit, amelyek sok értékes elemet, de egyben elavult nézetet, felfogásmódot is tartalmaznak.

Még a feudalizmusban, sőt a kapitalizmus kialakulásának első szakaszában is az iskola, mai szemmel nézve meglehetősen kezdetleges oktatási-nevelési intézmény volt. Legtöbbször egytantermes intézményre szűkölt, amelyben egy vagy két pedagógus dolgozott. Ez a kép nemcsak az elemi iskolai képzést, hanem sok esetben a középiskolák állapotát, kialakulásának körülményeit is hűen tükrözte. Évszázadokkal ezelőtt az iskolák elsősorban óriási anyagi nehézségekkel és pedagógushiánnyal küszködtek. Sokszor írástudónak is alig nevezhető „értelmiségiek” vállalták a tanítói hivatást. Ezért már abban az időben is — Comeniustól kezdve, Pestalozzi, Herbart és más nagy pedagógus munkásságán keresztül — többen rámutattak a rendszeres pedagógusképzés fontosságára, és nagy erőfeszítéseket tettek annak megszervezése érdekében. Ez egyben a magasabb szintű, közép- és felsőfokú képzés kialakulására is sürgetőleg, fejlesztőleg hatott: pozitív kölcsönhatás alakult ki az oktatás egyes (eleinte még élesen külön nem választott) fokozatai között.

Írásomban a régmúltból indulok ki, és a középfokú oktatás, majd felsőoktatás egy-egy iskolatípusa fontosabb fejlődési mozzanatainak bemutatásával közelítek a közelmúlt és a jelen felé. A nagy múltú középiskolák mellett, természetesen, felölelem az újabb keletű, kisebb múlttal rendelkező középiskolákat és felsőoktatási intézményeket is, arra törekedve, hogy — a teljesség igénye nélkül — egy főbb vonalaiban átfogó képet nyújtsak városunk középiskoláinak, főiskoláinak és egyetemi karainak a fejlődéséről.

Az első középiskolák kialakulása

Szabadka város középiskoláinak kialakulása a XVIII. századba nyúlik vissza. A Habsburg-birodalomban, így az akkori Magyarország, illetve Vajdaság területén is, a XVIII. század közepétől — a felvilágosult abszolutizmus korszakában — az uralkodó körök mind nagyobb figyelmet szenteltek az oktatás ügyének. Ezzel a lakosság műveltségi szintjének emelése mellett egyben a nem német ajkú nemzetek és nemzetiségek elnémetesítését is szolgálni kívánták.

Az oktatás irányítását mindinkább az állam vette át. 1760-ban Bécsben megalakult az udvari Tanulmányi Bizottság, amely hivatva volt, hogy ezeknek az elveknek és törekvéseknek érvényt szerezzen. Rendelkezéseivel egy egységes iskolarendszer kialakítására törekszik. A magyar uralkodó körökkel létrejött kompromisszum alapján 1797-ben ki-

adják a Ratio Educationist — tanügyi rendeletet, illetve „Nevelési Szabályzatot” —, amely a magyar közoktatás első, az egész oktatási rendszerre kiterjedő szabályzata volt. Ez a rendelet az anyanyelvű népiskolák három típusát irányozta elő: az egy tanítós falusi, a két tanítós kisebb városi és a három tanítós városi iskolát. A tankerületek székhelyén levő háromosztályos elemi iskolát norma-iskoláknak nevezték.

Gondoskodtak a továbbtanulás lehetőségeiről is. A főleg nemesi származású és a kialakulóban levő polgársághoz tartozó ifjak számára latin iskolát szerveztek: a hároméves grammatikai iskolára épült a tulajdonképpeni két évfolyamos *gimnázium* (humanitás-osztályok). A felsőoktatás intézményei az akadémiák és az egyetemek voltak. Ezt az egész oktatási rendszert az osztályjelleg hatotta át.

1806-ban a Ratio Educationis Publicae (második Ratio) kiadásával az első fogyatékoságait kívánták kiküszöbölni. Az akkori Magyarországon is elrendelték a 6-tól 12-évig terjedő tankötelezettséget és jelentős változások következtek be a norma-iskolák és a gimnáziumok belső szerkezetében. Ez utóbbiak alsó fokozata, a grammatikai iskola, négy évfolyamos lett és fő feladata (továbbra is) a latin nyelv tanítása volt, azonban az anyanyelvre is „gondot kellett fordítani”.

Ezek a rendelkezések és változások kihatottak Szabadka elemi és középiskoláinak a kialakulására is.

Szabadka 1743-ban mezővárosi privilégiumokat kapott és irányítását a polgári közigazgatás vette át. A városi tanács mindinkább tudatára ébredt egy latin iskola fontosságának, ezért már 1746-ban megkezdte az előkészületet egy *háromosztályos grammatikai iskola megnyitására*. A tanítás ebben az iskolában (Pálincás József és egyéb kutatók, elsősorban Iványi munkái szerint) 1747. november 1-én kezdődött és bizonyos megszakítással (1778. szeptember 21-től 1782. december 12-ig, és 1789. augusztus 10-től 1791 decemberéig) voltaképpen egészen századunk hetvenes éveinek végéig folyt.

A korabeli feljegyzések híven tükrözik azokat a szegényes feltételeket, amelyekben ez az iskola kialakulásának első évtizedeiben működött. Nagy elismeréssel és bámulattal tekinthetünk vissza azokra a tanárookra, akik itt úttörő munkát végeztek. Csak 1759-ben nevezték ki a második tanárt, és 1772-ben végre felépült egy háromtantermes új iskolaépület (a tanári teendőket annak idején itt ferences barátok látták el).

A Ratio Educationis által megszabott feltételeknek azonban a szabadkai grammatikai iskola nem felelt meg, ezért került sor 1778-ban az ideiglenes bezárására. Ezt a város lakói és feltehetőleg a vezetői is szégyenteljes eseményként könyvelték el, és a városon esett csorbát — a szükséges feltételek megteremtésével — igyekeztek minél előbb kiküszöbölni. Az újrainvitáshoz szükséges engedély megszerzése után, 1782-ben az iskola megint megnyitotta kapuit a tanulni vágyó ifjak előtt, hogy aztán négy évre rá a város, az anyagiak hiányára hivatkozva, kérje az illetékes hatóságoktól az iskola megszüntetését. Közben, főleg a német tanítási nyelv és a kötelező tandíj miatt, a tanulók száma is nagymér-

tékben csökkent. Az 1794/95-ös tanévben, miközben a szabadkai latin iskolát Újvidékre helyezték át, az 1791-ben harmadszor is megnyitott alsófokú latin középiskola már ötosztályos latin gimnáziummá alakult át. Az 1806-os második Ratio értelmében ez az iskola is hatosztályos iskolává fejlődött, Pálincás József érdekes adatokat közöl *a tanulók számáról és szociális összetételéről*. Míg 1801-ben a tanulók létszáma 139 volt, 1826-ban ez a szám 455-re emelkedett. Az 1847/48-as tanévben az iskola 309 tanulója közül 119 polgári, 87 paraszti, 44 nemesi származású volt, továbbá 31 tanuló zsidó származású, háromnak a szülei papok voltak, egynek pedig katona volt. Ezekben az évtizedekben országszerte szaporodott az egyik iskolából a másikba vándorló ún. koldus diákok száma, akik a szegényebb néprétegek soraiból kerültek ki. A szabadkai gimnázium, illetve a város aránylag sok ilyen diákot fogadott be és biztosított számukra menedéket, valamint tanulási lehetőségeket. Az említett szerző a Školski život című folyóiratban (1964/5. szám, 59. oldal) megjelent cikkében megemlíti, hogy a XVIII. század húszas éveiben a szabadkai gimnázium 75 „koldus” diákja az ország 25 vármegyéjéből „regrutálódott” (közli e vármegyék jegyzékét is). Elismerőleg ír az olyan jobb módú családokról, amelyek ilyen diákokat befogadtak és számukra ingyenes ellátást biztosítottak. Számuk növekedésével, elhelyezésük és ellátásuk mind nagyobb nehézségbe ütközött. Egyesek közülük gazdagabb családoknál vállaltak „kiszolgálói” munkát.

A gazdagabb nemesi családok gyermekei rendszerint nem voltak az iskola rendes tanulói, tanulmányaikat többnyire magánvizsgázással oldották meg. Iványi szerint (Szabadka, 512. o.) a szabadkai gimnázium nyolcosztályos főgimnáziummá 1861-től fejlődött ki.

Érdekes adatokat közöl Magyar László az Oktatás és Nevelés című folyóirat 1977-beli 23-as számában (121—126. o.) a testnevelés bevezetéséről a szabadkai gimnáziumban az 1867/68-as tanévtől kezdve. Ezt megelőzően, 1861-ben „felgymnáziummá emelkedett”. A „testgyakorlat” heti két órával történő bevezetésére az 1867-es, Eötvös József reformintézkedéseinek keretében került sor. Ez abban az időben haladó lépésnek számított. Megvalósításában jelentős szerepe volt Papp István „tornászmasternek”, aki végül is belefáradt a szükséges feltételek, elsősorban a megfelelő tornaterem biztosítása körüli harcba, amit aztán utódai, köztük a nagyhírű Vermes Lajos, majd Matkovics Miklós folytattak. A különböző országos és kerületi testnevelési versenyeken elért, többször igen kimagasló eredményekkel a szabadkai gimnázium diákjai ékesen tanúsították, hogy iskolájukban ezen a téren is eredményes munka folyt. A testnevelés és egyes természettudományi tantárgyak bevezetése, valamint az anyanyelv és a történelem oktatásának előtérbe helyezése már több korszerű vonást és törekvést hordozott magában és egyben a gimnáziumban folyó oktató-nevelő munka minőségi változásait is mind kifejezettebben jelezte. Így vált a szabadkai gimnázium a század végére és a XX. század első évtizedeiben igen jelentős oktatásügyi intézménnyé, amelyben a város és tágabb értelemben vett környezetének sok

jeles ifja sajátította el az általános műveltség akkori klasszikus alapjait, és kapott jó alapot a továbbtanuláshoz.

Szabadka iskolatörténetének másik igen fontos eseménye a *tanítóképzés kialakulása* volt.

A „Tanítóképzés száz éve Szabadkán” című jubiláris kiadvány megfelelő fejezeteiben, illetve Iványi művében (432—434) nyomon lehet követni a tanítóképzés kialakulását városunkban. A Ratio Edicationis rendelkezései alapján került sor 1778-ban Szabadkán is, a megalakult norma-iskola keretei között az első *tanítói tanfolyamok* megszervezésére. Ez a szegényesen felszerelt iskola volt hivatva arra, hogy a jövő tanítóinak egy minimális gyakorlati képzést, „útravalót” nyújtson pedagógusi hivatásuk végzéséhez. Szerencsés körülménynek számított, hogy ezt a feladatot Szabadkán két Bécsben végzett, tehát szakképzett tanító vállalta. Az évente kétszer öt napig tartó tanfolyamra — amit később 14 napos hospitálással és 8 napos önálló gyakorlati munkával egészítettek ki — 1797-től csak olyan ifjak iratkozhattak be, akik legalább a gimnázium első osztályát befejezték. A második Ratio ezen a képzési rendszeren csak annyit módosított, hogy a módszertan tanítását napi két órára emelte (a Felbiger-féle módszertan elsajátításáról volt szó) és újabb elméleti tantárgyakat vezetett be.

Az 1868-ben meghozott Népoktatási törvény lehetővé tette, hogy *Szabadkán hároméves tanítónőképezdét alapítsanak* (közben már az ország egész területén 1827-ben áttértek a kétéves tanítóképzésre). A tanítás 1871-ben kezdődött; két évre rá a tanárok száma már nyolcra emelkedett. Keretében működött egy gyakorló elemi iskola és egy diákkotthon. Emellett akkor kötelező volt minden tanítóképző mellett legalább két katasztrális hold nagyságú iskolakertet létesíteni, ahol a tanulók számára lehetőséget teremtettek a korszerű mezőgazdaság alapismereteinek elsajátításra. Az iskola igazgatója és tanári kara az oktatást az akkori, korszerűnek vélt pedagógiai elveknek megfelelően szervezte.

1881-ben Szabadkán is, az „előkészítő” osztály bevezetésével a tanítóképzés négyévéssé vált. Az új tantervbe iktatott különböző tanfolyamok bevezetésével a tanítónövendékeknél a gyakorlatiasságot kívánták fokozott mértékben kialakítani.

1877-ig ebben az iskolában négy évfolyam összesen 125 tanulója szerezte meg a tanítói oklevelet. A tanítónőképző diákjai a nyolcvanas évek utolsó évtizedeiben és a XX. század elején színvonalas rendezvényeikkel az iskolát a város mind ismertebb és vonzóbb kultúrközpontjává alakították.

A tanterveken időnként végrehajtott javítások az oktatás tartalmának a korszerűsítését szolgálták. Többek között mind nagyobb hangsúlyt helyeztek az általános műveltség alapjainak elsajátítására. Haladó lépésnek számított, hogy 1892-től kezdve lehetővé tették a nemzetiségi tanulók anyanyelvükön való vizsgázását. Közel nyolc évtized távlatából igen érdekes jelenségnek, a mának szóló üzenetnek tűnik, hogy már

1908-ban a tanítónövendékek járatosak voltak a vetítőgép felhasználásában.

Az elért haladás ellenére abban az időben is gyakran mutattak rá a tanítóképzés fogyatékoságaira, elavult vonásaira és követelték annak megreformálását.

A négyosztályos szabadkai tanítóképző 1918-ban, az első világháború befejezésekor becsukta kapuit. 1919-től 1929-ig itt három, majd négyéves szerbhorvát nyelvű vegyes tanítóképző működött, majd 1941 és 1944 között a Horthy-rendszer fasizálódó ideológiájától áthatott tanítónőképzés folyt itt a Miasszonyunkról elnevezett iskolánövérék irányításával.

A *Zeneiskola* kialakulását városunkban elsősorban Milko Cora, az iskola volt igazgatónőjének „Muzička škola u Subotici” című jegyzetéből követtem.

A zenei nevelés alakulása egy-egy környezetben mindig szoros kapcsolatban van a zenei műveltség terjedésével. Szabadkán a XVIII. és a XIX. században a zenei műveltség legfőbb hordozója, Milko Kora szerint, a latin iskola volt, majd a tanítóképzés kialakulásával még nagyobb lendületet kapott.

A város Közoktatásügyi Bizottságának javaslatára a „szénátus” engedélyezte az első zeneiskola megnyitását, amire 1868. október 16-án került sor. Első igazgatója Frankl István volt, akinek a halála után (1872-ben) átmenetileg megtorpan az iskola fejlődése, sőt pénzelési és egyéb nehézségek miatt egy évre be is csukja kapuit.

A hetvenes évek közepétől fennmaradása és így finanszírozása is „polgárjogot nyert” és a város zenei életének fontos részévé válik. Lehetővé teszi a zenei tehetségek kibontakozását. Tanítványainak száma az 1877/78-as tanévben már 137-re emelkedett. Tanrendjével más iskolák munkarendjéhez alkalmazkodott, hogy ezzel lehetővé tegye a tanulók zenei képzését. A tanulókat előképzettségük szerint differenciálták, amit jórészt az előkészítő fázisra alapoztak.

Az 1888-as új alapszabályzat az iskola egész életét és munkáját felöleli. Fejlődésének tárgyi és személyi feltételei fokozatosan javulnak. Lányi Ernő igazgatósága alatt (1907-ben nevezték ki igazgatónak) a szabadkai Zeneiskola mind korszerűbb zenei-pedagógiai intézménnyé válik, amelyben az elméleti és a gyakorlati oktatás egységének megvalósítására törekuszenek. Többek között, a tantervek egyeztetésével, megfelelő alapot nyújt a Zeneakadémián való továbbképzéshez is. Tanulóinak létszáma 1918-ban 396 volt. A szegényebb és tehetségesebb tanulókat felmentették az évi 60 korona tandíj fizetése alól, de a felmentett tanulók létszáma nem haladhatta meg az összlétszám 10 százalékát.

Mivel az iskola igazgatója egyben a városi és az egyházi zenekar karmestere volt, és a tanárok is, az Alapszabályzat értelmében, kötelesek voltak részt venni a város zenei életében (rendezvényeiben), a zeneiskola és a város zenei élete között szoros kapcsolat és gyümölcsöző együttműködés alakult ki. A város akkori neves zenei alkotói és művelői egy-

idejűleg kettős feladatkört töltöttek be, ami jelentősen hozzájárult a zeneiskola fejlődéséhez is.

Az *iparos tanonciskola* kialakulásáról városunkban Magyar László az Oktatás és Nevelés című folyóiratban (1979/31. szám, 87—94. o.) megjelent írásában, valamint Iványi könyvében (457—463. o.) találtam érdekes adatokat. Eszerint Szabadkán 1883. március 28-án szervezik meg az alsó fokú „községi iparos tanonciskolát”, azzal, hogy a tanítás csak az 1883/84-es tanévben kezdődik. A tanulók száma négyszáz volt. Az iskola megalapításával elsősorban az ipari tanulók „megdöbbenően alacsony képzettségi fokát” (több mint fele írni-olvasni sem tudott) kívánták magasabb fokra emelni. Kialakulásában, fejlődésében komoly szerepe volt a később megalakult „Szabadság” szabadkai iparimunkásképző egyletnek”, amely a városban egyre szaporodó iparos „osztály” jelentős szervezetévé válik. A tanoncképzés egyik alapvető tantárgya a szabadkézi és a mértani rajz volt.

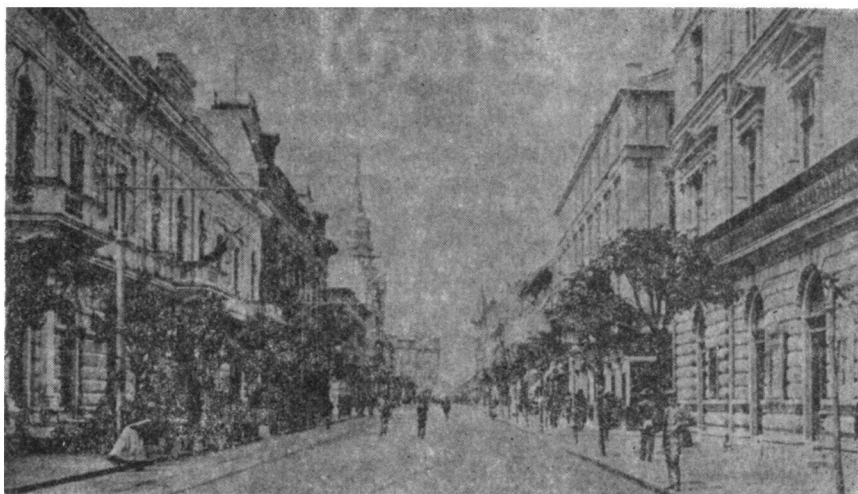
Ez az iskola is kialakulása folyamán rengeteg akadállyal, elsősorban tanteremhiánnyal küszködött. 1907-ben már 784 tanulója van, és ebből 471-en látogatják a rajztanfolyamot. Akkor még mindig szükséges volt négy előkészítő osztály fenntartása, mivel az ipari pályára lépő tanulók jó részének előképzettsége igen alacsony szintű volt. Az 1888-ban megnyitott alsófokú *kereskedelmi iskolába* a 6 elemi osztály után lehetett beiratkozni.

Az iparos tanonciskola tanulói tevékenyen részt vettek a város munkásmozgalmi megmozdulásaiban. Nem hiába tiltják meg (1907-ben), hogy a városháza és az ipariskola közös udvarán a szocialisták népgyűlést szervezzenek, mert az „a serdülő tanulókra — a vallás és közoktatásügyi miniszter véleménye szerint — nevelési szempontból is károsan hat”.

Abban az időben az ipari tanulók sanyarú helyzete nem teszi vonzóvá az ipari pályát. Az ipar fejlődésével párhuzamosan az ipari tanulók száma mégis növekszik (1908 elején közel kilencszáz volt), ami új osztályok megnyitását tette szükségessé. Mind többen sürgették a tanoncképzés ügyének rendezését, egyesek pedig egy felső ipariskola megnyitását. Ezt a Szabadkai Általános Ipartestület is szívügyének tekintette és szakiskolák létesítését szorgalmazta.

A század elején a tanonciskolában a tanítás hetenként két munkanapon az általános- és szakismereti tantárgyak oktatásával, vasárnap délelőttönként pedig három órai rajzoktatással folyik. Az iparossal (mesterrel) szemben, akinél a tanonc tanul, néhány ma is megszívlelendő követelményt támasztottak: „köteles őt kiképezni, jó erkölcsre és munkásságra szoktatni”, tehát megfelelő szakmai képzésben, erkölcsi nevelésben részesíteni és a munkaszokásait kialakítani.

A XX. század első évtizedeiben a tanoncképzésben bizonyos fokú szakosításra kerül sor, ami még inkább szükségessé tette az iparosképzés magasabb szintre való emelését. Az iskola átszervezésével az 1914/15-ös tanévben végre sok huzavona után a „*Szabadkai Szakirányú Iparos-Tanonciskola*” megkezdte működését. A tanulókat, a lehetőségekhez mér-

A századeleji Korzó a Városháza felépítése után. Jobbról a második az egykori malom, később óvónőképző épülete

ten, a rokoniparágak (rokonszakmák) szerint csoportosították. Ezzel egyidejűleg ebben az iskolában is egy fokozatos korszerűsítési folyamat kezdett kibontakozni, amely mindenekelőtt a tanterveknek (az oktatás tartalmának) az új követelményekhez való idomulásában jutott kifejezésre. Ebből az iskolából nőtt később ki a második világháború után az új ipariskola Szabadkán. Közben, a kapitalista Jugoszláviában a városban működött egy általános ipari és ipari-kereskedelmi iskola, és 1922-ben létesült egy női ipariskola.

A mostani *Közgazdasági Középiskolának* (oktatási központnak) is megvoltak az „elődei”. Még 1907-ben, az akkori Loyd elnevezésű Kereskedelmi Egyesület kezdeményezésére, megalakul a Fiú Kereskedelmi Iskola, majd 1916-ban a Felső Leány Kereskedelmi Iskola is megnyitotta kapuit. Ezeket az iskolákat 1920-ban egyesítették és az Állami Felső Kereskedelmi Iskola nevet vette fel. Ebben az iskolában 1922-ig a tanítás magyar nyelven is folyt, majd a régi Jugoszlávia nemzetiségi és iskolapolitikájával összhangban ezt megszüntették.

A távolabbi múltban Szabadkán létesített iskolák közül még a következőket kell megemlíteni: a múlt század hetvenes, illetve kilencvenes éveiben alapított *polgári iskolákat* — a római katolikus „apácai iskolát” — leány polgári iskolát, és az állami fiú és leány polgári iskolát —, valamint az 1898-ban létesített *Szabadka Szabad Királyi Város Földműves Iskoláját*, amely egyes levéltári feljegyzések szerint 1908-ig, majd más okmányok szerint egészen 1921-ig működött. Ez egy kétéves alsóbb fokú mezőgazdasági szakiskola volt, amelyben a tanulók tanulmányuk végén nyilvánosan vizsgáztak. Az iskola Palicson működött, ahol megfelelő „birtokkal”, valamint tanulóotthonnal rendelkezett. A tanításban a gyakorlati képzésen volt a hangsúly. Ennek az iskolának a hagyományait

újíttották fel a középfokú mezőgazdasági iskola alapításával az új Jugoszláviában.

A felsorolt középiskolák és szakiskolák száma és a város fejlődésében betöltött jelentősége ékesen bizonyítja, hogy Szabadka igen gazdag közoktatási múlttal dicsekedhet. A felvázolt kép és a fragmentáris, nem teljes adatok is arról tanúskodnak, hogy a hagyományokat illetően volt mire támaszkodni, volt mire építeni az új, szocialista Jugoszláviában. A közoktatásügy irányítóit a múlt is arra kötelezte, hogy a bőséges tapasztalatokat felhasználva lássanak hozzá a szocialista jellegű oktatási intézmények kialakításához városunkban.

A középiskolák kialakulása és fejlődése 1945-től 1985-ig

Már az ország újjáépítésének időszakában világosan meghatározott célok és alapelvek vezérelték a város közoktatásügyi szerveit az új követelményeknek megfelelő középiskolai hálózat kialakításában. A művelődés és külön a szakmai képzés terén nagy lemaradást kellett pótolni vidékeinken is. A kapitalista Jugoszlávia fejletlen, a nagyszerb ideológiát szolgáló és a nemzetiségek elnyomásán alapuló dualisztikus iskola-rendszerét egy újabbal és korszerűbbel kellett helyettesíteni, amelyben a demokratizmus és nemzeti egyenjogúság elve érvényesül.

Mindenekelőtt a dualizmustól leginkább „telített” polgári iskolát szüntették meg és helyette progimnáziumot, illetve hétosztályos, majd nyolcosztályos általános iskolákat létesítettek. A középiskolák többsége városunkban is a régi hagyományokon és keretek között folytatta, vagyis újította fel munkáját. Kialakulásuknak és fejlődésüknek csak néhány fontosabb mozzanatát mutatom be.

A *Moša Pijade Gimnázium* több iskola, illetve tagozat egyesítésével jött létre. Az erre vonatkozó adatokat és információkat az iskola első igazgatójától, egyes tanáraitól és a rendelkezésre álló évkönyvekből szerezttem.

1945 januárjában Szabadkán egy szerbhorvát tanítási nyelvű fiú és külön leány főgimnázium alakult meg, amelynek első igazgatója dr. Matija Evetović volt. Ez év március 21-én megalakulnak a gimnázium magyar tannyelvű tagozatai, majd novemberben megalakul külön a egyes magyar tannyelvű — és a szerbhorvát tannyelvű — gimnázium, amelynek az 1945/46-os tanévben már (a hetedik osztállyal bezárólag) 1300 tanulója volt. A magyar gimnázium első igazgatója dr. Sturc Béla volt.

A szabadkai főgimnáziumokban a tanítás nehéz körülmények között indult — egyes osztályokban (tanteremhiány miatt) csak minden másnap folyt az oktatás. Gyakoriak voltak a nagylétszámú (70—80 tanuló) tagozatok. Később a tanítás négy épületben folyik és ezáltal némileg enyhül a helyiséghiány. A tanárhiány miatt többször került sor az előírt óraszámok csökkentésére.

A nehézségek ellenére a munka megfelelő mederben folyt. A gimnázium akkor is már igen vonzó volt a jobb tanulók számára. Híres önképzőköre úgyszólván az egész városban ismertté vált.

Az 1956/57-es tanévben került sor a magyar és a szerbhorvát tanítási nyelvű gimnáziumok egyesítésére — a Moša Pijade Gimnázium megalakulására. Abban az időben már vita tárgyát képezte a gimnáziumban folyó oktató-nevelő munka jellege és irányultsága, és külön az érettségi vizsga jellege. Az 1959/60-as tanévtől új, leegyszerűsített érettségi vizsgát vezetnek be, amely lényegében a házi dolgozat megvédéséből állt.

Az iskolareform „kis hullámai” a gimnáziumot is elérik. 1960-tól (a második osztálytól) — az ötvenes évek közepétől a gimnázium négyosztályos volt — két irányzatot vezetnek be: a társadalmi-nyelvi és a természettudományi-matematikai irányzatot. Ezzel a lényegében sikertelen próbálkozással kívánták előkészíteni a tanulókat a (végleges) pályaválasztásra.

Sok bírálat érte a gimnáziumot azért, mert semmi kapcsolata nem volt a gazdasággal, a termelőmunkával. Ezt a fogyatékossgot a technikai képzés bevezetésével és a termelőmunka megszervezésével kívánták az illetékesek „áthidalni”, vagy legalábbis enyhíteni. 1964 januárjában és február elején a második osztályok egyes szabadkai üzemek (Partizán, Metalia) termelőmunkájában is részt vettek. Az iskolaév vége felé ugyanezt, részben más üzemekben, a harmadik osztályok bevonásával megismételték. A tanulók 6 napot töltöttek a gyárban.

Az 1967/68-as tanévben kerül sor a magyar nyelv, mint a környezet nyelve fakultatív tanulására, az 1970/71-es tanévben pedig új érettségi szabályzat lép érvénybe.

Már előzőleg felmerült az ún. speciális gimnáziumok megalakításának gondolata. Az 1971/72-es tanévben kezdi meg Szabadkán a működését a *szakosított matematikai-nyelvi gimnázium*.

A gimnázium létét azonban ezek a részben eredményes újítások sem tudták megmenteni. Gyakran kifogásolták „elit” és dualisztikus jellegét, valamint azt, hogy távol áll a gazdaságtól. Végül is megállapították, hogy mivel létezése nincs összhangban a JKSZ X. kongresszusának az oktatásra vonatkozó határozataival és nem illeszthető bele egy demokratikusabb, megreformált oktatási rendszerbe, nincs további létjogosultsága. Az 1977/78-as tanévben a szabadkai gimnázium befejezte munkáját. Az eltelt egy évtized távlatából jogosan merül fel a kérdés: sikerült-e vajon ennek a nagy múltú iskolának a pozitív hagyományait az új iskolarendszerbe átültetni?

A Testvériség és Egység nevű egységes középiskolák (amelyek később integrálódtak) mint afféle „kis gimnáziumok” talán megőriztek valamit ebből a hagyatékból, de ugyanakkor a túlhaladottból is feltehetően sokat „átmentettek” a másnak.

A *szabadkai tanítóképző* szerbhorvát és magyar tanítási nyelvű tagozataival 1945-ben újította fel munkáját. A rendes négyéves tanítóképzés mellett, 1945 őszén tanítói itt tanfolyamokat is szerveztek.

1948-ban különvált a szerbhorvát tanítási nyelvű és a magyar tanítási nyelvű tanítóképző. A Vegyes Szerbhorvát Tannyelvű Tanítóképzőt 1952-ben megszüntették, majd 1957-ben, a Vegyes Magyartannyelvű Tanítóképzővel egyesítve újból nyitottak szerbhorvát nyelvű tagozatokat. Közben, 1954-ben itt is áttértek az ötéves tanítóképzésre.

A tanítóképző keretei között 1945 óta gyakorlóiskola és eleinte diákotthon is működött.

Fejlődése folyamán tehát a szabadkai tanítóképző is több átalakuláson (átszervezésen) ment keresztül. A tanterveket is időnként korszerűsítették és az oktató-nevelő munkában is fokozatos haladás volt tapasztalható. Ezt legmeggyőzőbben az itt végzett tanítók többsége bizonyította, akik odaadó, lelkes oktató-nevelő munkájukkal Vajdaság-szerte és Vajdaság határain túl is, növelték a tanítóképző tekintélyét. Az iskola sajátosságainak megfelelően itt mindig külön gondot fordítottak a kétnyelvűség és a testvériség—egység szellemének ápolására.

A tanítóképző növendékei túlnyomórészt a falusi fiatalokból kerültek ki, akik közül sokan mély vonzalmat éreztek a tanítói hivatás iránt.

A tanári kar fokozatosan alakult ki; a tanítóként idekerülő előadók továbbtanulással tanári oklevelet szereztek. Közülük többen példamutató pedagógiai tevékenységet fejtettek ki.

A hetvenes évek elejétől már többen is rámutatnak az ötéves tanítóképzés szűk időkeretére és elavult vonásaira. Vajdaságban 1973-ban kerül sor a pedagógusképzés reformjára, vagy legalábbis egy reformfolyamat megindítására. Ennek eredményeként, valamivel a szabadkai tanítóképzés százéves évfordulója után, megalakul a *Pedagógiai Akadémia*, és ezzel a tanítóképzést (négy évfolyamos középiskola és két évfolyamos felsőoktatási képzéssel) főiskolai rangra emelték. Ezzel kapcsolatban ugyanaz a dilemma merül fel, amely a hasonló szervezeti változásokkor mindig: mennyiben sikerült a tanítóképzők rendkívül értékes, időálló hagyományait az új képzési rendszerbe „átmenteni”? Erre a kérdésre csak a fejlődés beható tanulmányozásával lehetne érvekkel alátámasztott választ adni. Több jel azonban arra utal, hogy ezt eddig nem sikerült teljes mértékben megvalósítani, ami elsősorban a hivatásra való nevelésben jut kifejezésre.

1976-ban a Pedagógiai Akadémia és a Gyakorlóiskola egyesülésével megalakul a *Pedagógiai Központ*, mint társultmunka-szervezet — két alapszervezettel. 1980-ban ez a rövid életű szervezeti forma felbomlott.

A Pedagógiai Akadémián, a kétnyelvű oktatás keretében, előbb (1974-től) a tanítók továbbképzését szervezték meg, majd 1979-től megkezdődött a rendes hallgatók képzése. A középfokú pedagógiai ágazat nem eléggé precízen és elfogadhatóan meghatározott helyzete az iskolarendszerben eleinte sok gondot és akadályt jelentett a diákok számára a továbbtanulásban.

Az 1980-ban megszervezett óvónőképzés, amely 1983-ig tartott, egyekben — a szükségességét és célszerűségét illetően — szintén kételyeket támasztott és ellenvetéseket váltott ki.

1985. május 20-ig, az Akadémia hivatalos jelentése szerint, a szabadkai Pedagógiai Akadémián összesen 893 tanító (300 a szerbhorvát tagozaton és 593 a magyar tanítási nyelvű részlegén) szerzett tanítói oklevelet. Az óvónői oklevelet összesen 134 hallgató (52 szerbhorvát és 82 magyar tanítási nyelven) szerezte meg. Ha ehhez hozzáadjuk azt a 2037 tanítói diplomát, amelyet a szabadkai tanítóképzőben osztottak ki 1945 és 1971 között, (a rákövetkező évek diplomált tanítóiról az említett jubiláris évkönyv nem közöl adatokat), világosan áll előttünk ennek a nagy múltú iskolának a társadalmi és pedagógiai jelentősége.

A jövő iparosainak, illetve szakmunkásainak a képzése 1945-től Szabadkán (is) a két tanítási nyelvű *Ipari Tanulók Iskolájában* folyt. A képzés itt a termelői szakmákban hároméves a szolgáltatási szakmákban pedig kétéves volt. A tanulók meghatározott napokon sajátították el az elméleti alapismereteket. Ennek az iskolatípusnak, mint láttuk, Szabadkán nagy hagyománya volt, amelyet az új feltételek között is igyekeztek megőrizni. Az e téren folyó képzés minőségét a városban dolgozó sok elismert kisiparos és a gyárakban dolgozó sok jó szakember jórészt biztosítani tudta.

1947-től egészen a hetvenes évek közepéig működött városunkban a *Vasutas Ipari Tanulók Iskolája*, amelyben a tanítás szintén két nyelven folyt. A hároméves képzési időszakban a tanulók gyakorlati képzésben a vasút műhelyeiben részesültek. Az itt végzett tanulók közül szintén sok elismert szakmunkás került ki.

Az ipari tanulók képzésének ezt a rendszerét dualisztikus jellege miatt azonban mindinkább túlhaladottnak tartották. Legtöbb bíráló az érte, mert „zsákutcába vezetett”. A végzett szakemberek számára nem tette lehetővé a továbbtanulást. Ennek áthidalására a hatvanas évek második felében lényeges változások következnek be ezen a téren. Több tekintetben új iskolatípus jön létre, amelyben a *szakmunkások és a magasán képzett szakmunkások* képzését közép- illetve főiskolai rangra emelték. A végzett szakmunkásokat középfokú végzettségűeknek tekintették, a magas szakképzettségűeket pedig a főiskolai végzettségű szakemberekkel egyenlítették ki — elvben. Bár képzésükben az általános ismereteknek (is) nagyobb figyelmet szenteltek, és a kétéves képzést mindenütt megszüntették, ezzel továbbtanulásukat legfeljebb csak formailag oldották meg: a legtöbb egyetemi karra csak különbözeti vizsgával juthattak be. A dualizmus maradványai tehát továbbra is jelen voltak. Ennek végleges kiküszöbölésére a hetvenes évek közepétől, az új és átfogó oktatási reformmal újabb kísérletet tettek.

1947-ben megalakult Szabadkán a két tanítási nyelvű, középfokú *Mezőgazdasági Iskola*, amelyben a képzés eleinte hároméves, majd 1949-től négyéves volt. Ma még nem egészen felderített okokból városunkból — egy ilyen fejlett mezőgazdasági vidékről — 1951-ben ezt az iskolát Zomborba helyezték át.

A *Közgazdasági Iskola* 1945-től (illetve még 1924-től), mint Kereskedelmi Akadémia működött. 1948-ban közgazdasági technikummá, majd

1950-től közgazdasági iskolává alakul át. 1952-ben veszi fel Bosa Miličević néphős nevét.

Kialakulását és fejlődését az iskola 1907—1967-es jubiláris évkönyvéből követtem.

1961-ben a Szövetségi Képviselőház A szakkaderek képzéséről szóló határozata szellemében — amely az oktatás és a gazdaság szorosabb együttműködését szorgalmazta — Szabadkán (országos viszonylatban is az elsők között) éppen ebben az iskolában alakítják meg az első *iskola-központot*, amely a közgazdászok képzése mellett magába foglalta a kereskedői és a vendéglátóipari szakmát is. Ez az új típusú intézmény jobb feltételeket biztosított az elméleti és a gyakorlati képzés összekapcsolására, a gazdasággal való több rétegű együttműködésre, és lehetővé tette a szakmai képzés és továbbképzés különböző szervezeti formáinak a kialakítását az említett rokonszakmák keretei között, valamint jobb körülményeket hozott létre a pedagógusok és az iskola eszközeinek gazdaságosabb kihasználására. Városunkban itt került először sor a számítógép alkalmazására az oktatásban és az iskola igazgatásában. Ez az iskola-központ — korszerű törekvéseivel, kitűnő szervezetségével az utóbbi évtizedekben — főleg Radivoj Azucki igazgatósága alatt — tartományunkban igen rangos, elismert intézménnyé nőtte ki magát.

A *Zeneiskola* is 1945-től figyelemre méltó fejlődésen ment át és a zenei képzés és nevelés igen jelentős intézményévé vált. A zeneóvoda mellett (amelynek két fázisa van) magába foglalja a 6 osztályos alsó fokozatot és a 4 osztályos középfokot. Tanszakait tekintve (zongora, harmonika, fuvós hangszerek, vonós hangszerek, szólóének, gitár és tambura és az elméleti tanszék) igen szerteágazó és komplett tevékenységet fejt ki. Tanárai közül többen a város zenei életében kimagasló szerepet vállalnak. Több ismert zenei tehetség ebben az iskolában kezdett kibontakozni.

A *Segédorvosi* vagy *Egészségügyi Iskola* fejlődése a Városi Levéltár adatai szerint a következőképpen alakult:

1947-ben *Bábaképző Iskola* alakult Szabadkán, s itt egyéves képzés folyt (a tanulókat 4 elemivel vették fel), később két évesre emelték.

1950-ben alakul meg az alsó fokú egészségügyi iskola, amelynek két ágazata, illetve tagozata volt (bábaképzés és ápolónőképzés). Ezt az iskolát 1952-ben megszüntették, illetve (részben) a Segédorvosi Iskolához csatolták.

Ugyanis ezzel párhuzamosan 1947-ben közép fokon megalakult az Állami Ápolónőképző Iskola, amely 1948-ban a *Segédorvosi Iskola* nevet vette fel. Itt a képzés előbb hároméves, majd 1949-től négyéves volt. Ezt az iskolát 1954-ben megszüntették és csak 1958-ban újította fel munkáját. Akkor a hároméves képzésre olyan tanulókat vettek fel, akik a főgimnázium 6 osztályát befejezték. Később, a négyéves képzésre, általános iskolai végzettséggel lehetett beiratkozni.

Ennek az iskolának a fejlődésére mindig jellemző volt a Városi Kórházzal való szoros együttműködés, hiszen szaktanárai majdnem kizárólag

a szakorvosok sorából kerültek ki, és tanítványaik gyakorlataikat leginkább ott végezték.

A nagy hírűvé vált *Műszaki Középiskolában* 1945 májusában már előkészítő tanfolyamot szerveztek, a rendes tanítás pedig októberben kezdődött, 280 tanulóval. Az iskola első igazgatója dr. Konstantin Petrović volt. A képzés, amely az építészeti, földméréstani, gépészeti és a villamosipari szakmákban folyt, hároméves volt (földméréstani szakát 1946-ban Újvidékre, a villamosipari szakot pedig 1949-ben Pancsovára helyezték át).

Az 1946/47-es tanévtől Balla László mérnök lett az önállósult *Építőipari Középiskola* igazgatója, és az ő nevéhez fűződik a későbbi, újból egyesített Műszaki Középiskola fejlődése. A vele folytatott beszélgetésből tudtam meg, hogy szinte mindent előlről kellett kezdeni, és hogy igen göröngyös út vezetett a korszerű feltételek és nézetek kialakításáig.

Ezzel a szakiskolával párhuzamosan működött az *Ipari Középiskola* (a két szakiskolának együttvéve 1948-ban 763 tanulója volt). 1952-ben, amikor ezeket az iskolákat a Városi Népbizottság fennhatósága alá helyezték (addig a szakminisztériumokhoz tartoztak), sor került az egyesítésükre Műszaki Középiskola néven, építészeti, ipari-vegyészeti és műépítészeti szakokkal. Akkor már az iskolának 23 állandó tanára volt, köztük több neves mérnök. Előzőleg már az építőipari szakmában megszervezték az esti *Munkás Technikumot*. Vajdaság területén itt indult meg először a magas szakképzettséget („mesteri” rangot) nyújtó képzés.

Az iskola fejlődésére, a tanári kar erőfeszítéseire jellemző volt a tanítás minőségi emelésének szorgalmazása — e célból a mérnökök és technikusok számára 1948 nyarán pedagógiai tanfolyamot szerveztek —, valamint a gazdasággal való szoros együttműködés. A tanulók gyakorlati képzésének különösen nagy figyelmet szenteltek.

15 éves fennállását ünnepeelve, Balla mérnök az Évkönyv előszavában a következőképpen összegezte az iskola fejlődésének és működésének jelentőségét: „A szabadkai Műszaki Középiskola helytállását nemcsak a mintegy 1200 főnyi végzett technikus bizonyítja. Sem az igen jó minőségű, magas képzettségű előadói szakkáder. A nagyszámú munkatermek, műhelyek, rajztermek, laboratóriumok és egyéb tanítási objektumok sem. Még a legkorszerűbben berendezett diákotthona sem. Sőt az a tény sem, hogy 1958-ban a Szerb Népköztársaság első kísérleti iskolájává nyilvánították. Ipari jelentősége mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy fáradhatatlanul keresi az újabb utakat, a továbbfejlődés lehetőségeit. Bátoran vállalja a haladó szocialista alkotni akarás erőfeszítéseit, hogy minél szorosabbá tegye a kapcsolatot az iskola és az élet között.

Az oktatásnak a termelőmunkával való egybekapcsolása nemcsak a laboratóriumokban, a műhelyekben, az építőtelepeken, szerte az ország területén közel 150 üzemben végzett kötelező szünidei gyakorlati munkában és az ifjúsági munkaakciókon nyilvánul meg. Az iskola műhelyeiben, laboratóriumaiban a tanulók ugyanazokat a vizsgálódásokat, kísérleteket végzik, mint később a termelésben . . .”

Külön tanulmány tárgyát képezhetné, mennyit tudott ezekből a nagyszerű hagyományokból, ebből az értékes örökségből a hetvenes évek közepén megindított oktatási reform nálunk, az oktatási központok munkájában, megőrizni és megvalósítani.

A szabadkai középiskolák sorának végén még egy rövid életű szakiskoláról, voltaképpen egy sajátos kísérletről kell megemlékeznünk. Az 1963/64-es tanévben a Sever Villamosipari Üzem keretében megnyitotta kapuit egy *iskolaközpont*, amely magába foglalta a gépészeti technikumot és az ipariskolát — a tanulók és a munkások szakmai képzését szolgálta. Igazgatója Lovászi Géza volt, aki munkatársaival együtt nagy erőfeszítéseket tett ennek, az egyesek által ma is „visszasírt” gyári iskolaközpontnak a kialakítására. A központ hamarosan jól felszerelt műhellyel és színvonalas, főleg a Sever által biztosított előadói káderrel rendelkezett. A négyéves képzés két (kétéves) fázisban folyt. A gyakorlati képzés sajátos, hatékony rendszerét alakították itt ki. Amikor már a tárgyi és személyi feltételeket a szükséges szinten biztosították, 1970-ben, elsősorban a pénzületi nehézségek miatt, határozatot hoztak a megszüntetéséről (erről Lovászi Géza, írásos dokumentumok alapján nyújtott információkat).

Középiskoláink a négy évtizedes fejlődés folyamán kétségtelenül jelentős haladáson és sok változáson mentek át. Egyesek közülük több tekintetben élen jártak. Az elsők között voltak a kétnyelvűség, az anyanyelvi oktatás megvalósításában, az iskolaközpontok létrehozásában, az oktatás társadalmisításában — már 1955 előtt bevezették a társadalmi igazgatást —, és egy általános értékelés alapján jelentős erőfeszítéseket tettek, hogy az új követelményekhez és elvárásokhoz minél jobban és gyorsabban idomuljanak. Hogy a szakkaderek képzésével, mennyiségi és minőségi szempontból mennyiben feleltek meg a követelményeknek, és milyen mértékben járultak hozzá Szabadka és környéke gazdasági és társadalmi fejlődéséhez, azt csak hosszan tartó, tervszerű vizsgálódással lehetne megállapítani. Úgyszintén azt is — amit már többször felvetettem —, hogy munkájukban mennyiben őrizték meg és töltötték fel új tartalommal a múlt értékes hagyományait, hagyatékát.

Több tízezer tanuló fordult meg falaik között, padjaikban, akik magukban hordozzák működésük jó és rossz, haladó és elavult vonásait egyaránt. Ők, a volt tanítványok, lehetnének a jövő kutatásainak a legfőbb alanyai, információforrásai. Úgyszintén azok a munkájukat odaadással, hivatásszeretettel végző középiskolai tanárok és iskolaigazgatók, akik közül sokan, nehéz körülmények között dolgozva és súlyos terheket viselve, alkotóan járultak hozzá az elért haladáshoz — Szabadka iskola-várossá való kialakításához.

Jelenleg Szabadkán *hét középiskola működik* (közülük hat már egyesült az egységes középiskola két osztályával). Ezek közül kertőben folyik hároméves szakemberképzés is. A tanulók összlétszáma 4911, ebből 2590 tanuló a III. és IV. osztályt végezte. A következő, 1985/86-os tanévre összesen 1350 tanuló beiratkozását tervezik a III. osztályba.

Az elmúlt egy évtizedes „reform-időszakban” a szakirányú oktatás terén nagy horderejű átalakulásra és néhány átszervezésre került sor, amelyeket — különösen a nagy „mammut-iskolák” létjogosultságát — a gyakorlatnak kell igazolnia vagy esetleg megcáfolnia. Ez a kérdés beható tanulmányozásra vár. Szabadka középiskolái is kétségtelenül magukon viselik oktatási reformunk pozitív és negatív jegyeit. A kialakult helyzet és az elért szint között azonban városonként is érezhető különbségek vannak. Manapság a legfontosabb kérdés az elért minőségi szintre és az oktatás hatékonyságára vonatkozik. Az utóbbi években végzett kutatásaim folyamán — éppen a szakmai képzés hatékonyságát tanulmányozva — több elgondolkoztató jelenséget tártam föl városunk középiskoláiban is. A gyakori változások, a sok bizonytalansági tényező, továbbá bizonyos alapfeltételek hiányos volta, a követelmény- és serkentési rendszer kialakulatlansága stb. nagy veszélybe sodorta a minőséget — a munka hatékonyságát. Ezért ennek a kérdésnek kell központi válnia. Háttérbe szorítása vagy elhanyagolása nem kis mértékben gátolhatja iskoláink, városunk és társadalmunk fejlődését.

Felsőoktatási intézményeink kialakulása

Jelenleg Szabadkán két egyetemi kar és két főiskola működik (eddig két főiskola és egy „átköltöztetésére” került sor). Kialakulásuk az ötvenes évek végére és 1960-ra nyúlik vissza. Egyetlen „elődük” az 1920-ban létesített Jogi Kar volt. Ezen a belgrádi egyetemhez tartozott karon 1941. április 1-ig, megszüntetéséig az összesen beiratkozott 4416 hallgató közül 1450 diplomált. Eleinte az oktatás itt rövidített időtartamú — hároméves volt, majd 1925-től négyéves lett. Megszüntetése előtt már 16 tanára volt.

A szocializmus építésének első másfél évtizedében még nem voltak meg a feltételek felsőoktatási szinten képzett káderek biztosítására, a gyáripar és a mezőgazdaság fejlődésével párhuzamosan viszont mind kifejezettebb szükség volt rájuk. Előbb azonban a középfokú oktatás, elsősorban a szakmai képzés terén kellett megfelelő fejlődést elérni. Az 1960-ban megalakított *Építészeti Főiskola* is részben a Műszaki Középiskolából nőtt ki. A fennállásának 20. évfordulója, 1980-ban kiadott Évkönyvében követhetjük nyomon fejlődésének főbb szakaszait. 1962-ben Belgrádban, majd jóval később (1981-ben) Tuzlán létesített központot — levelező tagozatot. Kezdeményezésére és tanárainak aktív részvételével 1964-ben megalakul Szabadkán az *Építészeti Intézet*, amely, többek között kapcsot képezett a főiskola és a gazdaság, az építőipar között. 1976-tól a magyar nyelvű lektorátus bevezetésével lehetőség nyílt, hogy több tantárgyból magyar nyelvű oktatást vezessenek be.

Fennállása óta ezen a főiskolán többször került sor a tantervek átdolgozására. Az Építészeti Kar megnyitásával mind többen sürgették, a tartományi és a városi (községi) közoktatásügyi szervek is határozottan

szorgalmazták a főiskola és az egyetemi kar integrációját. Végül is az Építészeti Főiskola 1985-ben — az integráció létrejöttével — becsukta kapuit. Működésének jelentőségét ékesen bizonyítja, hogy 1980-ig itt 1157 üzemi mérnök szerzett oklevelet.

Ugyanebben az évben (1960) került sor a Villamosipari és a Gépészeti főiskolák létesítésére Szabadkán. Ezek segítségével jött létre 1963-ban az egységes *Műszaki Főiskola*, amelynek elsődleges feladata az üzemi mérnökök képzése. Ennek a főiskolának a tanári kara és a korszerű oktató-nevelő munkához szükséges anyagi feltételek — az előzőéhez hasonlóan — csak fokozatosan alakultak ki. Itt is nagy gondot fordítottak a gazdasággal való együttműködésre és a levelező (munka melletti) hallgatókkal kialakult munkaforma jó megszervezésére, valamint a két nyelven folyó oktatás elfogadott elveinek a megvalósítására. Óra- és tanterveiket, képzési profiljaikat igyekeztek az új, korszerű követelményekkel összhangba hozni.

A főiskola keretében sikeresen működik egy tudományos (villamossági-gépészeti automatika) intézet, amelyben ma már alkalmazott és fejlesztő jellegű, az ipar szolgálatában álló kutatásokat is végeznek. Az oktatásban pedig rendszeresen alkalmazzák a számítógépet. 1985 májusáig ezen a főiskolán összesen 2210 üzemmérnöki diplomát osztottak ki — 1243-at a villamos és 967-et a gépészeti szakon.

A *Közgazdasági Kar* szintén 1960-ban alakult a Belgrádi Egyetem karaként. Két évvel ezt megelőzően Szabadkán már megalakult a *Közgazdasági-kommerciális Főiskola*, amelyet Újvidékre helyeztek át.

A *Közgazdasági Karon* megalakulásának évében mindössze hat állandó munkaviszonyban levő tanár dolgozott, 1975-ben már 74, 1985-ben pedig 97. *Közgazdasági oklevelet* itt 1985. május 1-éig összesen 5022-en szereztek, 151-en szereztek meg a tudományok magisztere címet és 54-en doktoráltak.

A távhallgatók száma eleinte igen magas volt (4—5000 között mozgott) de az utóbbi években 100—200-ra csökkent. Az oktatás előbb két, majd három szakon — 16 tantárgyból az I. és II. éven magyarul is — folyt (és folyik); a karon belül két tudományos-oktatói intézet működik: a közgazdasági, valamint a munkaszervezési és informatikai. Ez utóbbi keretében van Vajdaság egyik legnagyobb számítógép-központja. Az Újvidéken működő harmadik intézet — a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Intézete — is a szabadkai *Közgazdasági Karhoz* tartozik. E kar mellett van Szabadka legkorszerűbb egyetemista otthona és étkezdéje (a sétaerdei egyetemista otthon a hatvanas évek elején építették).

1968 júniusában alakult meg városunkban a kétéves, két tanítási nyelvű *Pedagógiai Főiskola*, amelyben 1975-ig képeztek magyar és szerbhorvát (környezet nyelvre), továbbá matematika és fizika-vegytan szakos tanárokat. A beiratkozott 1011 rendes és 834 távhallgató közül 433-an szereztek általános iskolai tanári oklevelet. Ez a főiskola — a pedagógusképzés reformjának folyamatában — véglegesen 1978-ban szűnt meg. A magyar nyelven folyó tanárképzésnek tartományunkban

— az újvidéki Bölcsész- és Természettudományi Kar keretében — csak részben valósult meg a „folytatása”, tervezett folytonossága.

Az *Építészeti Kar* 1974-ben alakult meg. Fejlődése folyamán sok akadályt kellett leküzdenie, amíg 1982-ben új, korszerűen felszerelt épületbe költözhetett. A fennállásának 10 éves jubileumára kiadott Évkönyv előszavából — amelyet Bacsí Sándor, mérnök, a fakultás dékánja írt — világosan rajzolódik ki az eddig megtett út és a kialakult helyzet. A kar oktatói személyzete 83 tanárból, illetve tanársegédből, és előadóból áll. Az oktatás a kettős fokozatosság elve szerint (főiskolai és egyetemi fokozat) négy szakmában folyik, — a földmérői, vízépítői, szerkezetépítői és a közlekedési szakon. Az első két éven a tantárgyak zömében megszervezik a magyar tannyelvű oktatást is. Tervezik a harmadik fokozat megnyitását. Óra- és tanterveiket igyekeznek a gazdaság káderprofil szükségleteihez idomítani. Szoros együttműködést alakítottak ki a gazdasági munkaszervezetekkel és több hazai és külföldi építészeti karral, illetve főiskolával. A fakultáson belül két tudományos intézet működik, amelyekben szorgos kutatómunka folyik. 1985 májusáig ezen a karon 166 mérnöki oklevelet osztottak ki.

Ez a Szabadka felsőoktatásáról nyújtott vázlatos, kevés adattal illusztrált kép is elég meggyőzően bizonyítja az e téren elért haladást, és érzékelteti a főiskoláink és egyetemi karaink előtt álló fejlesztési feladatokat és a belőlük eredő tennivalókat. Kétségtelen, hogy itt az alapvető cél — ezt a korlátozott keretek között végzett kutatásaim is sürgetőleg alátámasztják — *az eddig túlnyomórészt extenzív jellegű fejlődésről az intenzív jellegűre való szervezettebb áttérés, amely majd lehetővé és szükségessé teszi a minőségi elemek kibontakozását és a nagyobb hatékonyság elérését.* Az ilyen irányultságú fejlődésnek a legfőbb mozzanata az oktatás korszerűsítése, ami többek között a tudományos eredmények jobb felhasználását is sürgeti, valamint a nevelőmunka előtérbe helyezése. Ehhez, természetesen, megfelelő légkör kialakítására és a még bizonyos mértékben hiányzó személyi és tárgyi feltételek biztosítására van szükség. Felsőoktatásunk csak ilyen intenzív önfejlesztéssel válhat képessé arra, hogy a rohamosan növekvő társadalmi elvárásoknak eleget tegyen, és ezzel egyben létjogosultságát igazolja.

Középiskoláink és felsőoktatásunk eme rövid, vázlatos bemutatásával elsősorban azt kívántam érzékeltetni és bizonyítani, hogy a múlt gazdag öröksége, és a jelenben elért fejlődési szint az értékek milyen gazdag tárházát képezik. Társadalmilag és pedagógiailag egyaránt nagy veszteség volna az értékes tanulságoknak, ezt a szinte kimeríthetetlennek tűnő örökségét, gyors fordulatokkal teli korunkban figyelmen kívül hagyni. Komolyabb, mélyreható, rendszeresebb feltárására, tanulmányozására volna szükség. Ezzel pedig nemcsak a múlt iránti tiszteletünket rónánk le, hanem a jövőnek is nagy szolgálatot tennénk.

Adatforrások

- ¹ Iványi, I.: Szabadka szabad királyi város története. Szabadka, 1892.
- ² Pálinkás J.: Szabadka népoktatása 1687—1918. Szabadka, Életjel, 1974.
- ³ Petrović, K.: Kr. slob. grad Subotica, Subotica, 1928.
- ⁴ Pálinkás, J.: Kétszázhusz éves a szabadkai gimnázium. Školski život, 3/1967.
- ⁵ Pálinkás, J.: Đaci prosjaci u subotičkoj gimnaziji. Školski život, 5/1964.
- ⁶ Magyar, L.: Száztíz éves tantárgy a testnevelés a szabadkai gimnáziumban. Oktatás és Nevelés, 23/1977.
- ⁷ Magyar, L.: Adalék a szabadkai iparostanonc-iskola történetéhez. Oktatás és Nevelés, 31/1979.
- ⁸ Komlósi, S.: Neveléstörténet és összehasonlító pedagógia. Budapest, TK, 1966.
- ⁹ A tanítóképzés száz éve Szabadkán, Tanítóképző, Szabadka, 1972.
- ¹⁰ Évkönyvek (5)
- ¹¹ Szabadkai Történelmi Levéltár 245-ös, 210-es, 186-os „fond”-számai.
- ¹² Az iskolák dokumentációja.
- ¹³ Milko, C.: Muzička škola u Subotici, rukopis